

Ålemanden fra Sejs – Svejlbæk

...den sidste erhvervsfisker

Af Rita Nielsen

Leo Højer Nielsen, som var hans navn, var kun ca. 3 år gammel, da han sammen med sin far Andreas, sin mor Olivia, storesøster Dagny og lillebror Freddy flyttede til Sejs fra Ørting. Her var Freddy blevet født den 17. december 1931, mens Leo selv var født i Beder den 17. oktober 1930. Beder og Ørting er to mindre byer syd for Århus i nærheden af Odder.

Hvorfor valget blev Sejs, står hen i det uvisse, men børnene fik en god opvækst her. Senere kom der efterhånden to små søstre til, Ninna og Inge. De levede under små kår, som mange måtte dengang i 1930-erne. Der viste sig snart at bo en del andre familier lidt spredt over området med jævnaldrende børn, så da børnene blev lidt større, fandt de hurtigt legekammerater.

Dengang var landskabet omkring Sejs og Svejlbæk meget anderledes i forhold til i dag, hvor husene ligger tæt ved asfalterede villaveje. Vejnettet var hovedsageligt smalle, trådte stier hen over den lyngbevoksede hede. De eneste køretøjer, der færdedes på stierne, var barnevogne og cykler. Enkelte gårde var der, men jorden var sandjord, så udbyttet fra markerne var magert.

Der gik en "hovedvej" – nu Julsøvej – som stadig er hovedfærdselsåre til Silkeborg. Fra start blot et par hjulspor, men da jernbanen blev anlagt i Svejlbæk i 1870-erne, blev det Sejs-Svejlbæks "strøg" med skole og missionshus og flere virksomheder og butikker. Den lille Svejlbæk Station var i virkeligheden fra starten en holde-plads, hvor toget kun stoppede, når der var passagerer at sætte af eller tage med. I tiden før jernbanen blev anlagt og også noget senere var det almindeligt at *ro* ind til Silkeborg, når man havde ærinde der, for eksempel smågrise og andre varer, der skulle sælges på torvet eller almindelige indkøb.

Fra skolen til trævarefabrikken

Familien var lejet ind i det ene af to huse, der lå ned til Borresø, så børnene lærte tidligt at begå sig ved vandet. I det andet hus viste der sig at bo en familie med to drenge, lidt yngre end Leo og Freddy. Og ikke langt derfra boede der et magisterægteskab med fire døtre. En noget speciel familie, hvor faderen udelukkende talte engelsk med de to ældste, og moderen underviste børnene derhjemme i underskole-stof. Først senere kom de på Th. Langs skole og derefter i gymnasiet. De fik alle gode grunduddannelser, hvilket ikke var tilflytterne beskåret. Men også med en god folkeskole og vilje, kan man klare sig fint.

Leo og hans søskende gik i den skole, der lå nede ved landevejen, og hvor frøkenen tog sig af de små klasser og lærer Rasmussen underviste de større børn. Sejs-Svejlbæks skole havde eksisteret siden 1879 og var gennem tiderne blevet renoveret og et lille hus bygget til. Det blev lærerindens lejlighed og et klasseværelse til de små elever.

Da Leo kom ud af skolen, fik han arbejde på et lille husmands-sted i Svejlbæk hos en ældre dame. Her skulle han gå til hånd med alt, hvad der skulle gøres i marken og i stalden. I 19-års alderen blev han indkaldt til Civilforsvaret, som den gren af forsvaret hed, hvor han skulle aftjene sin værnepligt. Det blev til en uddannelse som brandmand. Efter aftjent værnepligt fik han arbejde på en gård på Sjælland i nærheden af Næstved, hvor han var i nogle år, og fik et dejligt venskab med gårdens ejere og deres børn.

Tilbage i Svejlbæk gik han i en periode arbejdsløs, men fandt noget havearbejde hos lokale folk, bl. a. i parken, der hørte til Frøken Langs sommerbolig dengang. Snart fik han dog arbejde, først på daværende Svejlbæk Riste- og Måttefabrik senere på Svejlbæk Trævarefabrik.

Fisker

Nu havde efterhånden et stort ønske meldt sig, og det var at begynde at fiske med videresalg for øje. I første omgang blev det med hjemmeknyttede ruser, som han tålmodigt sad og knyttede knude for knude og med ålesnører på lejet fiskevand i Borresø, som han jo kendte så godt. De første år blev det nu kun på hobbybasis samtidig med arbejdet som træindustriarbejder. Der skulle jo også arbejdes med den ny erhvervede grund på Skolevej, som vejen hed dengang, nu hedder den Tyttebærvej. Det var hans kone jo også meget interesseret i, for Leo var i 1958 blevet gift med Rita, som var bogholder på en maskinfabrik i Silkeborg.

Åleruse knyttes. 1959

Der gik en del år, inden Leo blev rigtig erhvervsfisker med egen motorbåd og landingsplads og varebil. I starten måtte han transportere sit grej på trillebør. Det var en hård omgang. Først ad Skolevej, som dengang endte med en stejl, sandet hulvej, han skulle ned ad, derefter lidt hen ad Søvejen og til sidst ad stien, som var sumpet, ned til søen. Men Leo var ung og havde en vikings kræfter og enormt gåpåmod, så han tog tingene, som de nu kom. Båden var i starten en robåd, så han havde god brug for kræfter, der skulle jo også transporteres ruse-pæle, som skulle bankes i søbunden, hvor nu rusen skulle stå. Dem havde han først fået leveret fra skoven og derefter afbarket og tilspidset.

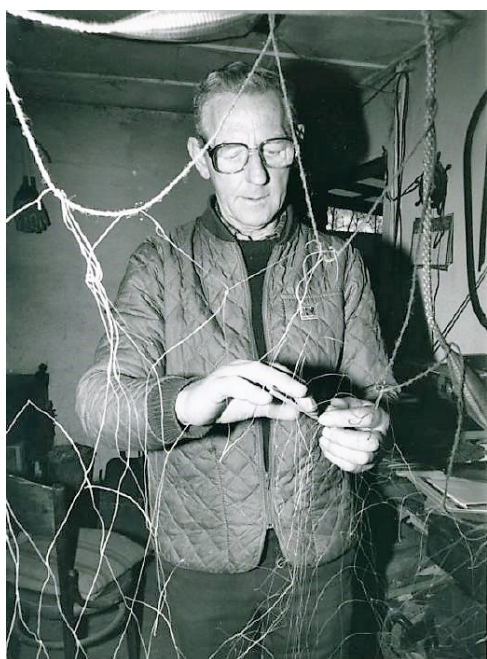
Skulle det blive til noget med ålefangst, måtte han lave flere åleliner. Det er lange fiskesnører, hvorpå der med et vist mellemrum blev bundet små stykker fisketvist med en krog i enden. Der kunne godt være tale om 3-400 kroge, og når de sad med 50-75 cm af-stand imellem, kan man nok se, der var tale om en lang line.

For at holde styr på kroge og line havde Leo lavet bakker, hvorpå der blev sat smalle strimler af kork med en vis afstand, så man kunne sætte fiskekrogene fast deri. På den nederste del af bakken var der plads til at vikle selve linen op, efterhånden som krogene efter fangst blev redt ud og sat fast i korkstrimlen. Men inden man kunne sætte ålekrogene ud, måtte der først med et agnvod fanges agnfisk, så man havde noget lokkemad. Når Leo så havde roet derhen, hvor krogene skulle stå, tog han agnfiskene i en spand mellem knæene, tog krog for krog af korkstrimlen, satte en agnfisk på og

smed fisken i vandet væk fra båden. Det var ikke altid så lige en sag, når man samtidig skulle ro for at holde kursen. Endnu var det mest hobby, for skulle det blive til mere, måtte han anskaffe sig en motorbåd.

Motorbåd og bil

Det gjorde han så, da der var gået nogle år. En splinterny glasfiberbåd med dieselmotor. Den blev leveret fra Nysted på Lolland. Leo havde også købt sig nogle færdige ruser fra et firma i Skive, fået lejet noget mere fiskevand i Julsø omkring Møgelø og ved Linå Vesterskov og endnu et par steder. Han havde også købt en søgrund ned til Borresø, og han havde anskaffet sig en varevogn, så han nu ikke måtte knokle så hårdt med trillebøren. Nu kunne han læsse sit grej i bilen og køre det til søen, hvilken stor lettelse. Samtidig havde Leo fået indrettet bassiner med rindende vand til fiskene og plads til slagtning hjemme på Tyttebærvej. Firmaet kom til at hedde SVEJBÆK ÅL, og et familie-medlem malede et fint skilt. Man havde jo ikke kunnet forudse, at kommunen uden videre efter et par år flyttede by-skiltet, så adressen nu blev Sejs.

Leo bøder sandart-garn.
1991

Ikke et 8-16-job om sommeren

Det er op ved 4-5 tiden om morgenen og ud og tømme ruser. De kan være meget tunge, og det er jo ikke kun ål, der går i dem, men også brasen og skalle, som bare sættes ud igen. Ind imellem kan man også være heldig, at der er ørred eller helt, som er en laksefisk eller en gedde eller aborre, alle fine spisefisk. Derefter skal ålekrogene tages op og lægges i en fin dyngge på de dertil indrette-de bakker. Eventuelle ål bliver skåret fri, så de stadig har krogen i munden, når de dumpes ned i hyttefadet, der er en lille indbygget dam i båden. Når dette arbejde er overstået går det hjemad med fangsten, som hældes i de dertil indrettede bassiner. – Og så bliver der endelig tid til en tiltrængt kop kaffe og en ostemad.

Men derefter er det på den igen. For nu skal ålekrogene klares op på bakkerne, et arbejde, der kan tage kortere eller længere tid, alt efter hvor meget ålene har lavet knuder på linen, så det er ikke altid klaret i løbet af resten af for-middagen. Efter frokosten og et nødvendigt hvil fortsættes med arbejdet, så krogene igen om aftenen kan sættes ud. Derefter skal der igen trækkes vod efter agnfisk. Så er det aftensmadstid, hvorefter turen igen går til søs med ålekroge og agnfisk. Derefter

er der fri til næste morgen tidlig. Og det er jo ikke bare fem dage om ugen, for ruserne skal tømmes uanset om det er hverdag eller helligdag. Der skal virkelig være lyst til stede, for at have drivkraften til et sådant arbejde. Men det havde Leo til overflod.

Leo var godt kendt med de folk, der boede ned til søen, og de fortalte alle uafhængigt af hinanden, hvor hyggeligt de fandt det, når Leo i sin båd kom tøffende lige så stille hjemad efter veludført arbejde. I Sejs boede en gammel fisker, Valdemar Sørensen. Han var tæt på de 80 år, og han blev en god ven af ikke kun Leo, men af hele familien. Han lærte Leo at røge ål. Det foregik i starten i en stor olie-tønde, som blev sat på et fundament, så man kunne komme til at fyre op under den. Der blev lavet nogle lange stykker ståltråd og lagt over tøndens foroven. Her skulle ålene hænge udstrakt under processen. Leo lærte snart fremgangsmåden med den rigtige temperatur og den rette mængde røg o.s.v. og det blev et godt supplement til indtjeningen, for kunderne blev vildt begejstrede for dem. Senere byggede Leo sig en ny ovn med termometer, så han bedre kunne kontrollere temperaturen.

*Ålerøgning i olietønde.
Fra venstre: Valdemar Sørensen, Leo
Nielsen og hans søster Dagny*

Salten Langsø

En anden god ven og samarbejdspartner fik Leo i den tidligere skytte og fisker ved Salten Langsø. Niels Jørgen Ottesen. Ottesen var dengang noget op i årene, og han ville gerne have en medhjælpende fisker. Vi, der lærte ham og hans kone Karla at kende, kommer uvægerligt til at smile, for Ottesen var fyldt med godt humør og sjove indfald. Og så havde han gennem et langt liv i naturen et indgående kendskab til dyrenes og fuglenes og fiskenes færden og var samtidig god til at åbne øjnene for det på både børn og voksne.

Der kom en aftale i stand med Ottesen og skovrider Bruun, der som en af ejerne til søen var den, der skulle forhandles med om retten til at fiske i søen. Salten Langsø er noget helt særligt. Den er ejet af de forskellige godser og villaer, der har jord ned til den, og må kun besejles med motorbåd af

erhvervsfiskeren. Søen bærer sit navn med rette, for den er 12-14 km lang, så der er meget vand at komme over for en fisker.

Niels Jørgens motorbåd var ikke så driftssikker, men på dette tidspunkt var Leo i den heldige situation, at han havde købt sig en endnu større båd end den første, af samme fabrikat. Han lod den ældste – stadig meget drifts-sikre båd – fragte til Salten, og de to mænd fik et godt samarbejde. Da Niels Jørgen efter nogle år døde, overtog Leo alene fiskeriet. Han fik lov til at opføre en lille fiskerhytte ved den vestlige ende af søen, så han i regnvejr kunne sidde i tørvejr og spise sin mad, og der var plads til ekstra fiskegrej. Mange saltenborgere slog jævnligt et lille smut ned om fiskerhytten for at se, om Leo skulle være der, og sammen fik de ordnet verdenssituationen, som man siger. Leo var meget glad for at fiske i Salten, og det gik fint med at få en god rytme i fiskeriet både i Salten og på Himmelbjergsøerne.

Naturrødder

Da Leo i 1990 var blevet 60 år, gik han på ½ efterløn. Han måtte derfor, for at bevise en nedgang i indtægt, opsigelse lejemål af det fiskevand, han havde lejet i Julsø. Så blev der lidt mere tid til at være familiemenneske og til at passe sin store passion for jagt sammen med broderen Freddy.

Familien betød meget for Leo, og han forstod at prioritere sin tid, så der indimellem også blev tid og kræfter til en udflugtstur med madkurv eller en tur tværs over søen med børnebørnene, lægge båden til ved en bro og gå med dem op gennem skoven, så de kunne soppe og svømme i Slåensø. Han nød at være sammen med familien. Sine egne børn tog han ofte med ud at se til ruserne, da de var mindre. Blev de døsige af bådens monotone motorlyd, fik de et tæppe i forstavnen at hvile på.

Med den indstilling var det nemt for ham at sige ja, da han i 1992 sidst på sommeren fik en henvendelse om besøg og sejltur af ”Balle Naturrødder” under ledelse af Katha Wedel-Wedelsborg, der er af slægten Foss, som ejer Høvild, et af de store, smukke huse ved Salten Langsø. ”Balle Naturrødder” var en underafdeling af Natur & Ungdom Silkeborg. Katha havde et spændende program for de små ”rødder”, hvor de bl.a. skulle fiske vanddyr i et vandhul til deres akvarier på Ferskvandscenteret, og en dag, hvor de skulle til Vesterskoven og sidde i skumringen for at se rådyrene komme ud og græsse, et besøg på Hesteklinikken i Ry, snitte i træ og flette med pilegrene, lære at kerne smør, som de fik med hjem til julebagningen og meget, meget mere. Og så altså også besøg hos erhvervsfiskeren Leo Nielsen i Sejs den 27. august 1992.

Katha medbragte selv de nødvendige redningsveste. Alle havde glædet sig til turen, og de nød den undervejs og fik et indblik i, hvordan ålelinen fik agnfisk på krogene og blev sat i Julsø. Det havde været meget interessant for en flok videbegærlige rollinger. Ved hjemkomsten fik de kakao og boller. Aftalen blev derefter, at de alle skulle komme igen den 12. september for igen at være med til at lægge ålekroge ud, og så skulle de komme igen om søndagen kl. 8.00 og være med til at tage dem op og samtidig være med til at røgte åluserne. Der blev også tid til et kig på Milling-bæk, der løber ud i Borresø på dens sydside ved ”Savværket”. Besøget sluttede denne gang med kakaomælk, juice og rund-stykker, som Katha havde medbragt, vi skulle blot lægge stole og bord til. En hyggelig måde at slutte af på.

Disse besøg var så vellykkede, at børnene og Katha gerne ville komme igen i oktober samme år og være med til at røgte sandartgarn, og det syntes Leo var helt fint. Han nød også at kunne fortælle om sine gøremål til vands og fortælle om fiskene, der kom op i båden og fuglene på vandet og i luften over dem. Han var et naturmenneske, der elskede sit frie liv og håndværk. Til slut fik de alle en fisk med hjem. Leo syntes, han havde fået mindst lige så meget ud af besøgene som børnene og Katha. Og Katha skrev efter deres sidste besøg: ”At tage med Leo er at regne for nummer 1 på Top-ti-listen”.

Den sidste erhvervsfisker

Da Leo jo færdedes så meget på søerne, blev han af Silkeborg Motorbåd Klubs bestyrelse spurgt, om han ville holde et vågent øje med deres broer i søerne. Isen er om vinteren hård ved broerne. Den kan skubbe dem op, så de bliver helt skæve.

Det var et arbejde, der mest foregik om foråret, når isen var væk og inden hans fiskeri kom i gang. Så sejlede han en runde og noterede sig, hvordan tilstanden var med de forskellige broer, som hver især har et nummer. Han noterede ned hvilke materialer, der behøvedes til hver enkelt bro og gav oplysningerne videre til det bestyrelsesmedlem, hvorunder broarbejdet sorterede. Materialerne blev bestilt hjem og kørt ned på motorbåds- klubbens grund på Sejs Søvej. Denne grund ligger meget tæt på Leos egen grund, så han nemt kunne holde øje med afleveringen. Der var tale om brædder til broerne, søm og træstammer til stolper. Disse skulle så barkses af, før de var egnede til at blive slået i søbunden, også et arbejde, som Leo tog sig af, ofte hjulpet af sin altid villige bror Freddy.

For at klare arbejdet krævedes en rambuk, som er en tømmerflåde, hvorpå der er monteret en hejseanordning med et lod i en snor/kæde, som man kan hejse op og lade falde ned på den pæl, der skal slås i søbunden. Var der tale om kortere pæle, brugtes en stor kølle og håndkraft. Til broarbejdet var det praktisk at være iført vaders, for der kunne jo smutte ting som værktøj over bord, så man måtte i bølgen den blå.

Leo levede et jævnt og virksomt liv alle dage – det var det, der passede ham bedst. Han var 72 år gammel da han sov ind i 2002, nok mærket af mange års hårdt slid, men havde ikke været egentlig syg. Kun den ene dag, hvor han døde om natten derefter, på sygehuset. Han havde endog den dag samlet kræfter nok til at gå ned til søen og hjem igen. Var der mon en forudelse for, hvad der nærmede sig og et sidste farvel til den del af livet, der havde betydet så meget for ham?

Med Leo forsvandt også den sidste erhvervsfisker på Silkeborgsøerne – i hvert fald for en periode. Fangstmulighederne var dalet så drastisk, at der ikke var eksistensgrundlag for en familie længere. Om bestanden af ål og sandart kan arbejdes op igen, må tiden vise. Og er der overhovedet nogen i dag, der har lyst til erhvervsfiskeri, når man tænker på, hvad det kræver af udholdenhed og vilje?

Indlæg i Syn for Sogn 2014

Med tilladelse fra Rita Nielsen indsat på hjemmesiden 2018

Rita Nielsen er tidligere kasserer/bestyrelsesmedlem i Sejs-Svejbæk Lokalhistoriske Forening).